

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyoung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To'xliyev

Qosimjon Sodiqov

Hamidulla Dadaboyev

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Onal Kaya (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Otabek Jo'raboyev

Baxtiyor Abdushukurov

Dilnavoz Yusupova

Qo'ldosh Pardayev

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Usmon Qobilov

Alisher Navoiy she'riyatida Xizr obrazi badiiy talqiniga doir

4

MATNSHUNOSLIK

Zilola Amonova, Munavvar Olimova

Huvaydoning yangi topilgan she'rlari

21

Parviz Izzatillayev

"Hasht bihisht" va "Majolis un-nafois" asarlarining matniy tadqiqi

36

Dilnoza Rustamova

Alisher Navoiy devonlarining Turkiston va boshqa hududlardagi toshbosma nusxalari

59

LINGVISTIKA

Song Ho-Lim

O'zbek va uyg'ur-arab alifbosining qarindoshlik munosabatlari (Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari uyg'urcha tarjimasida aks etgan singarmonizm hodisasi misolida)

78

Jahongir Turdiyev

"Me'rojnoma" asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari

93

Anvarbek Turdialiyev

Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir

105

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Hamidulla Dadaboyev	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Dilnavoz Yusupova	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 LITERATURE	
Usmon Kobilov	
Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi	4
 TEXTOLOGY	
Zilola Amonova, Munavvar Olimova	
Newly found poems of Huvaiddo	21
 Parviz Izzatillaev	
Comparative analysis of “Hasht bihisht” and “Majolis un-nafois”	36
 Dilnoza Rustamova	
Copies of lithographs of Alisher Navoi's diwans in Turkestan and other regions	59
 LINGUISTICS	
Song Ho-Lim	
Historical Relations Between the Uzbek Arabic Script and the Uyghur Ereb Yéziqi: Analyzing Umlaut Phenomenon based on the Uyghur translation of Abdullah Qodiriy's Novel Bygone Days	78
 Jahongir Turdiyev	
Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”	93
 Anvarbek Turdialiev	
On minor peculiarities dialectal zone of Denov	105

ADABIYOTSHUNOSLIK
LITERATURE**Alisher Navoiy she'riyatida Xizr obrazi
badiiy talqiniga doir**Usmon Qobilov¹**Abstrakt**

Ushbu maqolada Alisher Navoiy she'riyatida keng tasvir etilgan Xizr obrazi badiiy talqinining ayrim jihatlari yoritiladi. Unda shoir lirikasida Xizr obrazi bajargan poetik vazifalar va obraz vositasida hosil etilgan badiiy manzaralar tahlil etiladi. Shu bilan birga Xizr obrazi talqini bilan bog'liq badiiy detallarga ham e'tibor qaratiladi. O'zbek va umuman Sharq adabiyoti olamini g'oyaviy-badiiy jihatlardan bog'laydigan bir qator syujet va obrazlardan biri ham Xizr timsoli sanaladi. Bu siymoning o'zbek adabiyotida tasvir etilishi masalasi ham aynan mutafakkir ijodkor Alisher Navoiy ijodida o'zining eng yuqori darajasiga ko'tarilganligi ko'rinadi. Shoir lirikasida tasvir etilgan Xizr obrazi talqini masalasi bu timsolning mumtoz adabiyotda tutgan o'rnini ham belgilab beradi. Mazkur maqolada Alisher Navoiy lirikasida Xizr obrazi va u orqali ifoda etilgan masalalar mumtoz poetika jihatidan tadqiq etildi.

Kalit so'zlar: *mumtoz she'riyat, Navoiy ijodi, badiiy obraz va detal, mifik syujet, talqin, ramziylik, Xizr timsoli, tasavvuf, tahlil.*

Kirish

Alisher Navoiy ijodi Sharq, shu bilan birgalikda, jahon badiiy-estetik va falsafiy tafakkuri erishgan barcha yuksak darajalar bilan bo'ylashadi, hazrati inson aql-u shuuriga xos bari bebaho ruhiy-ma'naviy boyliklar aynan ijodkor badiiy tasvir va talqinlarida o'z ifodasini topgani ko'rinadi. Xususan, sharqona qarashlarda durdona bir mavzu sifatida qaraladigan Xizr badiiy-mifologik timsoli bilan bog'liq talqinlar ham shoir ijodida o'ziga xos o'ringa egadir. Gap shundaki, Xizr obrazi shoir ijodida eng ko'p bora murojaat etiladigan

---

¹*Qobilov Usmon Uralovich* – filologiya fanlari doktori (DSc), professor, Samarqand davlat universiteti.

E-pochta: usmonqobilov82@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7940-8823

Iqtibos uchun: Qobilov, U. U. 2022. "Alisher Navoiy she'riyatida Xizr obrazi badiiy talqiniga doir". *Oltin bitiglar* 3: 4–20.

obrazlardan hisoblanadi.

Manbalarda bu afsonaviy siymo haqida xilma-xil qarashlar mavjud bo'lib, u "nubuvvat xayli" bilan birgalikda tilga olinadigan siymolardan biridir. Samoviy kitoblar: Zabur, Tavrot, Injil, Qur'onda ham u ayni nom bilan tilga olinmasa-da, Qur'oni karimda "Allohning bandasi" sifatida qayd etiladi. Qur'onda Xizr bilan bog'liq zikr etilgan voqea Muso payg'ambar bilan sodir bo'ladi. Uning islom ulamolari tomonidan Xizr deb yuritilishida fikrlar yakdildir. Shuningdek, Muso qissasi bayon etilgan asarlarda Xizr siymosiga alohida e'tibor qaratiladi. Jumladan, Sharq adabiyotidagi an'anaviy "Qisas ul-anbiyo"lar, jumladan, Rabg'uziyning "Qisasi Rabg'uziy", Navoiyning "Tarixi anbiyo va hukamo" asarlarida ham ko'rish mumkin. Agar Xizr timsoli "ahli kitob" orasida unga faqat Qur'onda ishora etilgani va shu asos Sharq xalqlari badiiy adabiyotida dilbar siymo sifatida tasvirlanganligi hisobga olinsa, u zot islomiy madaniyat mahsuli ekanligi ayon bo'ladi. Uning siymosi badiiy-falsafiy talqinlarda, afsonaviy-mifik qarashlarda, adabiy-estetik tasvirlarda o'ziga xos tarzda ifodalanadi. U tiriklik, qut-baraka, baxt-saodat, farovon hayot, orzu va umid kabi qarashlarni o'zida ifoda etgan jozibador timsol sifatida tasvir etiladi. Garchi Xizr sharqona adabiyotlarda keltirilsa-da, albatta, unga yaqin talqinlar boshqa manbalarda ham uchraydi. Masalan, eramizgacha bo'lgan uch ming yilliklar davri shumer-akkad adabiyotlarida "abadiy hayot" manbasini topgan va "ikki dengizning tutash joyida" yashaydigan o'lmas bir donishmand haqida so'z yuritiladi. Bu qarashlar Sharqdagi "tiriklik suvi"ni topgan, "ikki daryo birlashgan joyda" yashovchi, yuksak ilm va fasohat sohibi Xizr siymosini xotirga keltiradi. "Qisas ul-anbiyo"larda, chunonchi, Alisher Navoiy qarashlari bo'yicha ham Xizr va Muso muloqoti voqeligi bu siymo haqida qiziq lavhalar taqdim etadi. Unga binoan Muso Yaratuvchidan o'zidan ham yuksak ilm sohibi bilan uchrashish istagi borligini bildiradi. Bu uchrashuv sodir bo'ladi. Voqelik tafsilotlariga ko'ra, Xizr nafaqat o'tmish ilm tajribalariga, balki kelajakda ro'y beradigan hodisalardan ham boxabar bir siymo sifatida namoyon bo'ladi. Bunda e'tiborga molik jihat shuki, Xizr siymosi shu o'rindagina paydo bo'lib qolmasdan, balki avvaldan mavjud shaxs sifatida gavdalanadi. Alisher Navoiy qayd etishicha, u Nuh payg'ambar avlodidan sanaladi. Xizr talqinlarda nabiylar bilan birgalikda badiiy asarlar qahramonlari bilan ham bog'lanib ketadi. Bu Alisher Navoiy qalamiga mansub "Farhod va Shirin", "Sab'ai sayyor" dostonlarida ham uchraydi. Bu holat Xizr tirik siymo sifatida qaralishi jihatidan mantiqiydir.

Sharq xalqlari adabiyotida Xizr timsoli

Sharq xalqlari adabiyotida Xizr timsoli benihoya katta o'rin egallaydi. Ayniqsa, tasavvuf adabiyoti namunalarida bu siymo ifodasi o'zgacha ruh va ma'no kasb etadi. Tasavvuf adabiyotida ham Xizr siymosi talqini Muso va Xizr syujeti irfoniy-majoziy talqinidan kelib chiqadi. Aytish mumkinki, Muso Xizrni istashi va u bilan muloqoti tasavvufda ham timsol-tamsillik, ham ramz-majozlik bobida muhim o'rin tutadi. Bunda Muso sayr-u sulukni ixtiyor etgan solik, Xizr esa murshidi vali timsolida anglanadi. Shuningdek, tasavvufda Xizr ikki xil tabiatda tasavvur etiladi, birinchidan, u vujud shaklida bo'lib, yer yuzida oddiy insonlar qatorida yashaydi, ikkinchidan, ruhiy hodisa, nomoddiy borliq sifatida qaraladi. Ammo asosiy sifati ilmi ladun sohibi ekanligidadir. Bu hol ham Muso va Xizr syujetidan kelib chiqadi. Unda Xizr kelajakda bo'ladigan hodisalarni oldindan anglovchi ilm egasi ekanligi bilan Musoni taajjubga soladi. Shu boisdan Xizrga nisbat beriladigan "tiriklik suvi" tushunchasi ham "hayot manbai", "tuganmas ilm" kabi ma'nolarni ifodalaydi. Voqelikdagi "ikki dengiz qo'shiladigan joy" esa so'fiylar nazdida ikki ilm-ma'rifati: nubuvvat va valoyatning qo'shilishini anglatadi. Shu bois Xizr siymosi ham "nubuvvat xayli", ham "valoyat bahri" bilan bog'lanadi. Sharq adabiyotida Xizr siymosi xayr-u barokat, baxt-u iqbol timsoli bo'lib kelishi ham aynan nubuvvat tarixi va valoyat talqini zamirida yuzaga kelgandek ko'rinadi. Ayni masalada Xizr siymosi bahs ham uyg'otganligi ma'lum. Bunda u ba'zan nabiyalar sirasiga, ba'zan valiylar toifasiga kiritiladi. Biroq ilmi ladun sohibiligidan komil inson qatorida tilga olinadi. Chunki tasavvufda laduniy ilm "xoslar xosi", ya'ni tanlangan shaxslar sirri va komillik belgisini bildiradi.

Ma'lumki, sharqona qarashlarda Xizrning tirikligi masalasi asosiy o'rin tutadi. Bu bilan Xizr zaminiy ruh kasb etadi. Anbiyolar qissalarida ham, tasavvuf arboblari qarashlarida ham Xizr tirikligi zamin bilan bog'lanadi. Bu haqda taniqli sharqshunos olimlar ham o'z qarashlarini ilgari suradi. Xususan, V. Bartold Xizrni keksha kishi qiyofasida yo'liqishi, to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi sifatida namoyon bo'lishini qayd etsa, Y. Bertels alohida qirg'oqda yashashi, havoda uchish qobilyatiga egaligi, dunyo bo'ylab sayohatda bo'lishi, dengizda suzuvchilarni boshqarishi, jinlar o'yinidan qutqarishi, o'g'rilik va yong'inlardan asrash haqida fikr yuritadi. M.Piotrovskiy esa "musulmon mifologiyasidagi abadiylik ramzi va tabiatni doimiy yangilab turuvchi sirli personaj shunday ataldi. Xizr o'zining birinchi hayotida o'lim ko'rmadi va Oxirat kunigacha tirik qoldi",

deydi, S.Kaskabosov “mehribonlik, baxt va boylik keltiruvchi”ligiga e’tibor qaratadi. U nutqsiz va ko’rinmas, undan yordam olish yoki yaxshilikka erishish uchun uni ko’rish yo unga ko’rinadigan bo’lish lozimligini aytadi. Buning uchun alanga, chiroq va shunga o’xshash boshqa bir ashyo bilan yorug’lik hosil qilish kerak. Xizr yorug’likda qariya, sayyoh, darvesh obrazida paydo bo’ladi. U oq rangni yoqtiradi”, deydi. G.Potanin esa “Xizr qamchisini ko’targanda (buni u har bahorda qiladi) yer yuzidan qorlar ketadi, muzliklar eriydi, ko’katlar paydo bo’ladi. Har bir inson Xizrni umrida uch bora ko’radi, lekin u ekanligini bilmaydi. U faqir yoki sayyoh ko’rinishida bo’ladi. Agar uni shu vaqtda bilib, baxt so’rasa, u shu insonning butun hayotini baxtiyor etadi. Ammo bu juda kam odamga nasib etadi”, degan fikrlarni bayon etadi. L.Klimovich “Xizr – tiriklik suvi sohibi... yashil kiyim kiygandek yuradi... uning giyohsiz cho’lda paydo bo’lishining o’zi bu sahrani o’t-o’lanlar bilan yashnashi uchun kifoya qiladi”, deydi. Xizr bilan uchrashish motivlari og’zaki adabiyotlarda ham, yozma manbalarda ham talqin etiladi. Xizrning tushda namoyon bo’lishi tasavvuf vakillari hayotida ko’p bora tilga olinadi, ilk so’fiy arboblari: Maruf Karxiy, Ibrohim Adham, Zunun Misriy, Boyazid Bistomiy, Hakim Termiziy, Ibrohim Havvos va boshqalar Xizr bilan shaxsan uchrashganliklari haqida ma’lumotlar berib o’tganlar. Shu tariqa Sharq adabiyotida Xizr siymosi talqinida chuqur ehtirom, samimiy tuyg’u, hayotbaxsh kechinmalar o’z ifodasini topadi.

Navoiy she’riyatidagi badiiy talqini

Bu mavzu talqini Alisher Navoiy she’riyatida o’zining nihoyatda ko’lamdor ifodasini topganligini alohida qayd etish kerak. U shoir she’riyatida qo’llanilgan tarixiy-afsonaviy, adabiy-mifologik obrazlar ichida eng samarali va mahsuldor o’ringa egadir. Xizr obrazi qamrov jihatidan Alisher Navoiy lirikasida Farhod, Majnun, Masih timsollari qatorida turadi.

Ma’lumki, mumtoz she’riyat tajriba va an’analariga ko’ra, muayyan timsol-obraz tasvir etilganda shu obraz bilan bog’liq voqelik-tafsilot va detallar ham o’z ifodasini topadi. Masalan, Farhod (tog’), Majnun (ohu), Sulaymon (uzuk), Muso (aso), Jamshid (jom), Masih (jonbaxshlik), Iskandar (oyna) yoki boshqa obrazlarga murojaat etilganda, aynan shu obraz-timsollar talqini bilan bog’liq tushunchalar ham tasvirga olinadi. Biroq bu singari obrazlar qatorida ular bilan keluvchi detallar ham ramziy-majoziy ma’nolarda aks etadi. Mumtoz lirikada bunday siymolar obrazlaridan ko’ra aynan ular bilan bog’liq detallar badiiy

tasviriga ko'proq e'tibor qaratiladi. Xuddi shu holat Xizr timsoli talqinlarida ham yuz ko'rsatadi. Alisher Navoiy she'riyatida Xizr timsoli bilan "xat", "chashmai hayvon", "obi hayot", "Xizr suyi", "obi hayvon", "hayvon suyi", "Jomi Jam", "Xizr-u Masih", "hayoti jovidoniy", "lab", "Xizrvash", "zuloli Xizr", "umri jovidon", "ter", "dudog'", "bahor", "tush", "orzu" singari badiiy obraz va irfoniy tushunchalar birgalikda qo'llaniladi. Ularning har birini alohida tadqiq etish imkoni bor. Misol uchun "Badoyi ul-bidoya" devonida lab, Xizr, o'lik, Xizr suvi timsol-ifodalari orqali ajoyib estetik fikr va badiiy san'atni ko'rish mumkin.

*Orzu aylar labing ollinda jon bermakni Xizr,
Xizr suyidin o'lik umr aylagandek orzu.*

Bunda "orzu aylamoq" so'zi bayt boshi va oxirida, "Xizr" esa baytning birinchi misrasi oxiri va ikkinchi misrasi boshida takrorlanib betakror bir she'riy san'atni vujudga keltirgan. Ammo bu oddiy so'z takrori emas. Balki unda so'z va timsol ma'no rang-baranglik kasb ettirilgan. Birinchi misrada Xizr "lab" oldida jon berishni orzu aylayotgan bo'lsa, ikkinchi misrada "o'lik" Xizr suvidan umrni orzu qilayotganligi ta'kid etilmoqda. Aslida lab – ilohiy bir fayz, abadiy tiriklik manbaini anglatib, xizrsifatlik ham unga tegishlidir. Bundan ko'rinadiki, birinchi misrada tasvir etilgan haqiqat ifodasi uchun ikkinchi misradagi voqelik majoziy tamsil bo'lib kelayapti. Ya'ni, obi hayot tufayli tiriklikga erishgan Xizr lab lazzatidan jon berishga tayyor. Bu Xizr suvidan tiriklikni istayotgan o'lik holatiga mengzalmogda. Demak, baytdagi "jon bermog" iborasi ham mumtoz tafakkurning asl mohiyatini tashkil etadigan "jonni jononga topshirmog" ma'nosini ifodalamoqda. Bu muqarrar haqiqat. Ammo Sharq falsafasida "o'lmoq", "vafot etmoq" ifodasi unchalik ishlatilavermaydi. Uning o'rniga "ketdi", "bordi", "jon berdi", "tark etdi" kabilar ishlatiladi. Chunki sharqona qarashlar bo'yicha mana shu yashayotgan olamimiz birinchisi ham, oxirgisi ham emas. Shuning uchun ham Sharq adabiyotida jon jononga topshirilguncha qancha olamlar bosib o'tilishi darj etiladi. Mumtoz adabiyotimiz buning mohiyatini anglatish uchun ko'plab dilbar obrazlar va obrazli fikrlar bunyod etadi. Alalxusus, asrlar davomida mumtoz adabiyotda yaratilgan Majnun, Farhod, Xizr, Yusuf yoki Vomiq singarilar ham shunchaki bir badiiy obrazlar bo'lib qolmasdan, balki olam va odam, hayot va umr mohiyatini anglash yo'lidagi badiiy talqinlardir. Bundan ko'rinadiki, muayyan ma'noda ushbu obrazlar ham manguulikni ifodalovchi timsollar, badiiy talqinlar hisoblanadi. Ular kechmishi ham mana shu hayotiy ayriliq bilan xotimalanmaydi,

balki o'zga olamda davom etadi. Boshqa xil qilib aytilganda, majoziy ishq haqiqiy ishqqa ko'chadi. Bu Sharq adabiyotida *vahdat maqomi* deb yuritiladi. Mumtoz talqinlarga ko'ra, vahdat maqomi shu qadar buyuklikki, uni anglatish uchun tiriklik timsoli ham majoz bo'lib kelaveradi. Shundan Xizrning ham uning qoshida jonfidoligi ajablanarli emas. Ko'rinadiki, baytda ilohiy fayzni ifodalagan "lab" – tiriklik suvi, barhayot siymo bo'lgan Xizrga esa "o'lik" bilan majozlashadi. Bunda ana o'sha vahdat mayidan sarmaslik holi o'z ifodasini topgan. Bu kabi tasvirlar Alisher Navoiy qalamiga mansub boshqa satrlarda ham namoyon bo'ladi.

*Yuru, ey Xizrikim, hayvon suyidur zahr agar ichsam,
Bu damkim, jomim ul sho'x itlari singan safolimdur.*

Mazkur baytda ham badiiy-ma'rifiy fikr Xizr timsoli talqini bilan yoritiladi. Unda asosiy mulohaza "bu dam" haqida gap boradi. "Bu dam" mohiyati esa obi hayvon, zahar, jom, sho'x, singan safol kabi ramziy timsollar talqinida ifodalanmoqda. Baytda "dam" nafas emas, balki fursat, on ma'nosini bildiradi. Botin ma'nosiga binoan, jom – ilohiy ma'noga to'la ko'ngilni, sho'x – jazba yoki tajallini anglatadi. It – matlab sadoqati, singan safol – dilning ishqdan siniqligi, ozurda va oshuftalik holatini bildiradi. "Jomim ul sho'x itlari singan safolimdur" birikmasi "ko'nglim mahbubaga sadoqatdan uniqqan dildir" yoki boshqa bir qarash bilan aytilganda "ko'ngil ma'shuqa ishq bilan sarmastdir", - tarzida izohlanishi mumkin. Bunda ham yuqoridagi baytda aytilgan "zavq", "fayz" kabi maqom ifodasi bor. Farq, unda bu fayzni "lab" hosil qilgan bo'lsa, endi bu tasvirda "dam" maqomini jazba vujudga keltirmoqda. Endi she'rga tashdan baho berilsa, unda Xizrga murojaat etilib, "bu on tiriklik suvi zahar, chunki bu dam mendagi jom mahbuba itlari oldidagi singan safoldir", - tarzida fikr uqtirilganligi ko'rinadi. Uning ichki ma'no qatlami esa ilohiy tajalli jazbasidan huzurlanayotgan, fayzlanayotgan dil uchun hayot chashmasi ham zahardek tuyulishi darj etilayapti. Bunday hayotiy majozni quyidagicha tasavvur etish mumkin. "It va uning oldida pochoqlangan kosa turibdi. Kosadan suv ichayotgan it o'zida tashnalikdan qoniqish hosil qilayapti". Taxminan mana shunday lavha ushbu bayt zamirida inson mohiyati haqida aytilgan bir haqiqatga kichik majoz vazifasini bajarmoqda. Xizr va obi hayot timsollari esa shu mohiyat ifodasining badiiy jozibasi uchun xizmat qilmoqda. Xuddi shunday farahbaxsh zavq "xarobotda bir qadah sumurish" fursatida ham sodir bo'ladi. Bunday zavqdan bahramand qahramon "agar Xizr o'tirgan bo'lsa ham tiriklik bulog'iga bormaydi".

*Gar xarobat ichra mumkindur sumurmak bir qadah,
Xizr agar o'ltursa bormon chashmayi hayvon sari.*

Xarobot o'z ma'nosida xarob tushunchasini anglatga, ko'chma tarzida esa joy – makon ma'nosida sharobxona, mayxonani bildiradi. Vujud – bashar sifatlarining xarob bo'lishi va ilohiy ma'rifatning uyg'onishi tarzida esa shaxs ma'nosidagi komillikni anglatadi. Bu o'rindagi xarobat tushunchasi yana bir o'zga ma'no bildirib, bir ilohiy ma'rifat dargohini, maqomini anglatmoqda. Irfoniy adabiyotda bu ma'rifat shavqida bo'lmoq va undan bir qadah sumurish zavqiga barobar holga teng boshqa bir maqom e'tirof etilmaydi. Bu nubuvvat silsilasiga tegishli ma'rifatdir. Shundan bo'lsa kerak, nubuvvat ma'rifati ifodasiga Xizr siymosi o'xshash tamsil etib olinadi. Xizrning tiriklik suviga yetaklashi esa ramziy ma'no bildirib, murshidi komilning Haq ma'rifatiga olib borishi tarzida talqin etiladi. Bunda hayot chashmasi – ilohiy ma'rifat bulog'i, ilhom manbasini anglatib kelsa, Xizr shu ma'rifatga undovchi piri aziz timsolini anglatadi. Shu boiski, tarixiy manbalarda bo'lgani kabi badiiy talqinlarda ham Xizrning nabiy yoki valiy siymo ekanligi doimo e'tiborda turadi. Shundan Xizrga nubuvvatning ilhomiy-vahbiy ma'rifati bo'lmasa-da, valoyatning vahbiy ilmi nisbat beriladi.

Ba'zi qarashlarda Xizr suvi xuddi may singari tuganmas ma'rifat ma'nosida ham talqin etiladi. Bunday ramzni ifodalovchi timsollar mumtoz she'riyatda ko'plab uchraydi. Shu o'rinda komil inson tushunchasi bilan bog'liq bir masalani aytib o'tish kerak. Bunda mumtoz adabiyot olamida ifodalanadigan ilohiy ma'rifat boshqa inson va shaxslarda ko'rilmaydigan hamda faqat komil insongagina tegishli bo'ladigan vahbiy-laduniy ilmlarni bildiradi. Shundan ilohiy ma'rifatdan ko'ngil fayzlanishi Xizr va unga daxldor hayot chashmasidan ham yuksak rutba kasb ettiriladi. Alisher Navoiy she'riyatida Xizr timsoli qator ramz va majoz ma'nolarini ifodalasa-da, u haqidagi haqiqatlar ham hech vaqt e'tibordan chetda qolmaydi. Balki asardagi badiiy-ma'rifiy talqin aynan shu haqiqatlar hikmatiga tayanadi.

*Xizr yuz mehr ila tutqan jomi Jamdin yaxshiroq,
Tutsa may durdini yuz taroju yag'mo birla do'st.*

Baytda asosiy e'tibor “may durdi”ga qaratiladi. O'z ma'nosida “may” sarmast etuvchi ichimlikni, “durd” esa may quyqasini bildiradi. Buni xuddi “xol” (qora xol), “ko'z” (qaro ko'z), “lab” (qizil lab) timsollaridagi sifatlanishga o'xshatish mumkin. Ya'niki, may – irfoniy ma'noda majoziy ishqni anglatga, may durdi – haqiqiy ishqni

yoki may ishqni o'zini bildirsa, may durdi undan paydo bo'ladigan haqiqiy ilhomni anglatadi. She'ning tashqi mazmuniga nazar tashlansa, unda "do'st yuz qahr-u g'azab bilan uzatgan may qoldig'i Xizr yuz mehr-u muruvvat bilan tutgan Jamshid jomidan afzal"ligi haqida so'z borayapti. Bu o'rinda "Xizr yuz tavallo bilan uzatgan Jomi jamdan yaxshiroq" may durdi do'stga tegishlidir. Do'st tushunchasi ham mumtoz talqinlarda ko'p ma'no ifodalaydi. Uning ilk yaqin kishi ma'nosi irfoniy talqin uchun majoz sanaladi. Shundan kelib chiqib piri aziz, do'sti komil, Haq ifodalari ham do'sti yor sifatida ishlatiladi. Shu bois do'st uzatgan may durdi – keng ma'nodagi ma'rifatni anglatadi. Uning Xizr tutgan jomi Jamdan afzalligi ham shundadir.

Xizr va Masih obrazlari talqini

Alisher Navoiy she'riyati poetikasida bu xarakterli obrazlar talqini garchi she'riy san'at – talmeh deb yuritilsa-da, ular mohiyat e'tibori bilan u yoki bu asarning butun badiiy xaritasi bilan bog'langan bo'ladi. Boshqacha aytilganda, shoir timsollarga murojaat etar ekan, she'ning umumruhi shu timsol xarakteriga hamohang bir hissiyotni aks ettiradi. Alisher Navoiy lirikasida shu an'ana asosida Xizr va Masih obrazlari talqiniga ko'p bora murojaat etilganligi ko'rinadi. Eng muhimi shoir o'zga bir ijod tajribasida kuzatilmagan tarzda bu timsollardan radif sifatida foydalangan. Shoir lirik devonlarida "Xizr-u Masih" radifli bittasi sakkiz, ikkinchisi yetti baytdan iborat bo'lgan ikkita g'azal uchraydi. Bunday tajriba, ya'ni tarixiy-afsonaviy yoki adabiy qahramonlar timsoli orqali radif yaratish Sharq, jumladan, o'zbek she'riyatida kam uchraydi. Bu ikki g'azal baytlari tashqaridan qaralganda biri ikkinchisiga mazmun va badiiyat jihatlardan yaqindek (nazira-o'xshatmadek) taassurot qoldiradi. Tasvir va talqinning ichki mohiyatidan kelib chiqib mulohaza yuritilganda esa batamom o'zga manzaralarga ham duch kelinadi. Birinchi g'azalda "nishon", "nihon", "makon", "nogohon", "hamon", "notavon", "jon", "zamon", "gumon" so'zlari qofiya bo'lib kelgan bo'lsa, ikkinchisida "munfail", "xijil", "muttasil", "o'ylabil", "munfail", "mustaqil", "muzmahil", "muntaqil" so'zlari qofiya vazifasini o'tagan. Radif esa har ikkala g'azalda ham bir xil "Xizr-u Masih" shaklida ifodalangan. Aslida radif ba'zi adabiyotshunoslar ta'rif etganidek, she'rda qofiyadan keyin takrorlanib keluvchi so'z yoki so'zlar qatori emas, balki klassik she'riyatning behad mohir san'ati ekanligini namoyon etuvchi poetik qatlamidir. Uni muayyan she'ning ma'no qirralarini o'zida jo etgan ko'p ma'noli, shakldosh badiiy qurilma tarzida qabul qilish lozim. Aks holda tahlil etilayotgan

she'r matni o'z badiiy-estetik olami va jozibasini ochmaydi. Asar oddiy so'zlar qurilmasidan iborat bo'lib qoladi. Haqiqiy mumtozlikka da'vo etilayotgan yoki ko'rilyotgan asarning esa har bir so'zi, elementi o'z poetikasiga ega bo'lmog'i kerak. Bu hol, ayniqsa, "Xizru Masih" singari original radifga ega bo'lgan g'azallarda yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu g'azallardagi Xizr va Masih ham har bir misra yoki baytda bir poetik ma'nosi, badiiy vazifasi bilan namoyon bo'ladi. Uning qanday mazmun ifodalaganini esa g'azallarning qayd etilgan qofiyalari belgilab bergan. O'z navbatida qofiya ham faqat ohangdoshlik unsuri bo'lib qolmasdan, asar ma'no-mohiyati bilan ham chambarchas bog'lanib ketadi. Har ikkala g'azal mahbuba xat va la'lini Xizr-u Masih afsona-yu mo'jizalari bilan qiyosan talqin etadi.

Ma'lumki, mumtoz she'riyatimizda xat va la'lu lab obrazlari Xizr, Masih timsollari singari nihoyatda sermahsuldir. Mumtoz she'rda xat, la'l, yuz, qosh, zulf kabi obrazlar tasvir etilganda, odatda ularning egasi (ma'shuqa) yashiringan holda "ey" undovi yoki "ing" egalik qo'shimchasi orqali ifoda etiladi. She'rxonning o'zi badiiy obyektini uqib olishi lozim bo'ladi. Mazkur g'azallarda ham shunday yo'l tutilgan.

*Ey, xatu jonbaxsh la'lingdin nishon Xizr-u Masih,
Balki bu ikki uyotidin nihon Xizr-u Masih.*

G'azal matla'sida ma'shuqa uzvlari bo'lgan xat va la'l ta'rifu tavsif etilgan, yor g'azal misrasining tagqatlamida aks etgan, xati Xizr, la'li Masihsifat ekanligi aytilgan. Xat – ko'plikda xutut bo'lib, lug'aviy ma'noda chiziq, iz, yozuv, xat ma'nolarini bildiradi. She'riy talqinda lab ustidagi tuklar, yangi chiqqan mo'ylab ma'nolarida ishlatiladi. Bular so'zning tashqi ma'nolari, timsol sifatidagi ichki-botiniy ma'nosi esa butunlay o'zga bir ruhiyatni ifoda etadi. U kibriyolik, ulug'lik, buyuklik maqomini anglatadi va ba'zan haqiqati muhammadiya, ba'zan esa vujud martabasiga yaqin bo'lgan ruhlar olamiga ishora etadi. Lug'aviy chiziq ma'nosidan kelib chiqib esa mahbuba yuziga latofat va nazokat bilan chizilgan xat-chiziqni bildirib, barcha go'zallik va husnu jamol nuqtalari jamlangan xilqatni anglatadi. Xat va yuzni ko'rish kasratni (ko'plik olami) vahdat (birlik olami) deb bilish holiga tenglashadi. Bu nisbatan vahdat-ul vujud qarashini bildiradi. Bunda vahdat kunduz bo'lsa, kasrat kechadir. Yana bir talqinlarga ko'ra, yuz sahifani, boshqacha aytganda Mus'hafni, xat undagi yozuvni ham anglatish vaziyatlari uchraydi. Gohida xat g'ayb olami sifatida ham talqin etiladi. Shu boisdan Xizrni ham xijolatda qoldiradi. Xuddi shunday la'l timsoli

ham tashqi-ichki ma'no ifodalariga egadir. She'riyat poetikasida ikki tushunchaning ichki o'xshashligi hamda bog'liqligi jihatidan bir ma'no ifodalashi xususiyati, she'riyatki mavjud, uning o'lmas qonuniyatidan, shoirki borki, uning yuksak badiiy mahoratidan darak berib keladi. Bunda hayotiy va badiiy mantiq nihoyatda teran bo'lmog'i lozim. Xususan, xat va la'l timsollari talqini ham shunday iste'dodni taqozo etadi. Ushbu g'azalda xatning "tuk" shakl ma'nosi Xizrning ma'nosi "ko'kat" bilan birinchi taqqosdayoq o'zaro uyg'unlik kasb etgan.

Buyuklik, ruhlar yoki g'ayb olamiga ishora etilganda ham Xizr (boshqa emas) unga majoziy surat bo'la oladi. *La'l* ham arabcha so'z bo'lib, qizil rangli tosh, qizil siyoh bilan yozilgan xat ma'nolarini bildiradi. Shundan istioraviy tarzda majozan labning qizilligiga nisbatan olingan, aksincha qo'llanishi (la'l o'rnida tosh yoki siyohni atash) esa umuman badiiy mantiqqa ziddir. Toshning "qizilligi" bilan labning "qizilligi" metaforik tarzda la'l timsolini vujudga keltirganligi hayotiy va badiiy mantiqning reallashganligiga dalildir. Labning ikkilamchi ma'nolarda Masihning jonbaxsh nafasiga mengzalishi esa har tomondan san'atkorlik namunasi sanaladi. U botinan soflik, noziklik, husnu jamol go'zalligiga ishora etadi. La'l tasvirda labni ifoda etar ekan, labning ichki ma'nosiga ham e'tibor berish talab etiladi. Lab – botiniy ma'noda mavjudotga vujudiy fayz yetkazuvchi rahmoniy nafas, undan maqsad esa ilohiy kalomdir. Bunda kalom ilohiyot olamidanda nozil bo'lgan so'zlarni anglatadi. U oshiq'larga fayz va xushnudlik keltiradi, nabiylarga farishta, valiylarga ilhom orqali nuzul etiladi. Lab kalom bo'lsa, uning qizilligi shu kalomning g'oyat serma'noligiga nisbatan qo'llanadi. La'l-u lab birikma tarzida ishlatilganda ham, alohida la'l, lab shakllarida tasvir etilganda ham shu ma'nolar nazarda tutiladi.

Xizr afsonaviy siymo, Masih esa Ruhulloh laqabi bilan yuritiladigan nubuvvat xaylining oxirigidan oldingi vakilidir. Manbalarda Xizr ham ahli nubuvvat qatorida tilga olinadi, lekin nabiyy sifatida emas. U Qur'onda nabiylardan tashqari zikr etilgan siymolardan. Xizr islomiy manba va adabiyotlarda talqin etiladi, boshqa manbalarda Xizr timsoli talqiniga duch kelinmadi. Shu jihatdan al-Xizrni Sharq-islom inkishofi deb aytish mumkin. "Qissas-ul anbiyo"larda Masih singari Xizr qissasi ham alohida tasvirlangan. Ishqiy-irfoniy she'rlarda yor uzvlariga talmih sifatida taqqoslanadi. Ushbu g'azallarda bu ikki siymo haqidagi qarashlar "sof badiiy rang"da tasvirlanadi. Mazkur g'azal baytida aytilishicha, xatdan nishon Xizr, jonbaxsh la'ldan alomat Masihdir

(demak, nubuvvat bir tomondan Haq sirlarining vojibligiga ham dalil ekan). Bugina emas, Xizr va Masih shu ikkisidan, ya'ni xat va la'ldan uyalganidan yashirinib olgan ekan. Xuddi shunga o'xshash talqin shoirning keyingi "Xizru Masih" radifli g'azali matla'sida ham bor:

*Ey, xatu la'ling qoshida munfail Xizr-u Masih,
Ne yoshunmoqdur, gar ermaslar xijil Xizr-u Masih.*

Baytda "sening xat va la'ling qoshida Xizr va Masih xijolatda, agar Xizr va Masih xijolat chekmaganlarida yashirinib yurishlarining hojati ham yo'q edi", - tarzida fikr yuritilgan. Endi xatu la'l qoshida Xizr va Masihning "uyalishi", "xijil bo'lishi" chinakam badiiy talqinning go'zal namunasi. Keyingi baytlarda xat, lab, Xizr, Masih timsollarining makoniy tasviri tilga olinadi. Bu o'rinda lab istioraviy tarzda emas, balki o'z shaklida ishlatiladi, ya'ni, xat lab ustida, lab esa yuz ustida joylashgani kabi Xizr obi hayvon, Masih esa quyosh uzra makon tutganligi aytilgan. Obi hayvon, ya'ni tiriklik bulog'i aytaylik insoniyatning asriy orzularidir. Bu afsonaviy Jamshidning ichgan bilan tamom bo'lmaydigan jomidagi mayga o'xshashdir. Ular Sharq she'riyatida boqiy ishq sharobiga qiyoslanadi. Quyoshning Masihga makonligi masalasi talqini she'riyatning o'ziga xos kashfiyoti deb aytish mumkin. Chunki sharh, tafsil va tafsirlarda "Masihning quyoshga fanoligi" darj etilmaydi. Xuddi shunday qiyos tasviri ikkinchi g'azalda ham bitilgan. Unga ko'ra, Xizr obi hayvonga, Masih quyoshga intilgani singari xat labga, lab esa yuzga tutashligi aytiladi.

*Xat labing uzra, labing yuz uzradur qilg'on kibi,
Obi hayvon-u quyosh uzra makon Xizr-u Masih.*

* * *

*Xat labingg'a muttasildur, lab yuzinggakim erur,
Obi hayvon-u quyoshqa muttasil Xizr-u Masih.*

Bu baytlardagi odatdagi timsollarga yuz, obi hayvon, quyosh obrazlari qo'shilganligini ko'ramiz. Ularning ham zohiriy va botiniy ma'nolari bor. Misol uchun yuz asliy ma'noda mahbuba uzvi bo'lib, botinan ilohiy husn mazxari yoki tajalliy nurini anglatadi. Obi hayvon abadiy hayot baxsh etuvchi chashma, Xizr shu chashmadan ichgan. Irfoniy adabiyotlarda avliyoning so'zi, nafasi yoki ishq chashmasi, muhabbat bulog'i sifatida talqin etiladi va obi jovid, obi baqo, obi zindagon, obi Xizr, obi Iskandar deb ham yuritiladi. Obi Iskandar deb yuritilishiga sabab Iskandar Xizr bilan shu tiriklik

suvini izlaganligi sarguzashti bilan bog'liq. Badiiy talqinlarga ko'ra, Quyosh to'rtinchi osmondagi sayyora, nur manbai hisoblanadi. She'riyatda Masih "nur-ruh" sifatida ham tasvirlanadi. Uning samoga yuksalganligi va to'rtinchi osmon, ya'ni quyosh galaktikasidan joy olganligi talqini adabiyotlarda ko'p uchraydi. Shundan Quyosh Masih payg'ambarning makoni, asl manbai deb qaralib, Sharq she'riyatida oshiq va ma'shuqa ramzlarini ifodalovchi bulbul va gul, parvona va sham', nay va qamishzor juftliklari qatoridan o'rin olgan ajoyib o'xshatishdir. "Navodir ush-shabob" devonidagi *"Sarig' libos aro ul no'shi labki xandondur, Erur Masihki xurshid ichinda pinhondur"* – satrlari, "Favoyid ul-kibar"dagi *"Sahob soyasidin ham qachon ibo qilg'ay, Agarchi bo'lsa Masiho quyoshqa hamsoya"* – bayti yoki "Badoye ul-bidoya" devoni sahifalaridagi *"Safhayi husnungda jonbaxsh iring, ey siyminbadan, O'xshashurkim aylagay Iso Quyosh ichra vatan"* – misralari ayni o'xshatishning rangin talqinlari sanaladi.

*Ul yoshung'oy zulmot ichra, bu falakdin yonmag'ay,
Ko'rsalar xattu labingni nogohon Xizr-u Masih.*

Baytda taqqoslar davom ettirilib, Xizr va Masih sening xat-u labingni nogohon ko'rib qolsalar, biri zulmatda yashirinib qoladi, ikkinchisi falakdan qaytib tushmaydi, – degan fikr bayon etilgan. Bu o'rinda zulmat – obi hayvonga, falak – quyoshga ishoradir. Navbatdagi baytlarda yana bir-biriga yaqin talqinlarga duch kelinadi.

*Gar Masih-u Xizr ko'zdin g'oyib o'lmishlar, ne tong,
Sabzavu obi hayotingdur hamon Xizr-u Masih.*

* * *

*O'ylakim Xizru Masih ollida sabza birla su,
Xattingu la'ling qoshinda o'ylabil Xizr-u Masih.*

Asar ma'nosiga ko'ra, "Masih va Xizr ko'zdan g'oyib bo'lsalar ajab emas, chunki Xizr-u Masih sening sabza-yu obi hayoting" degan fikr o'rtaga tashlangan. Undagi sabza so'zi "ko'kat", "yashillik" ma'nosida Xizr (yashil) so'zining mazmuniga nisbatan olingan. Obi hayot Xizr timsoli bilan bog'liq bo'lsa-da, bu o'rinda Masihning tirikligiga qiyosanlanadi. Shu misralarga kelib Xizr-u Masih bitta tiriklik tushunchasida birlashadi. Garchi Xizr abadiy tirik siymo bo'lib, nabi va avliyolarga madadkor sifatida e'tirof etilsa ham, anbiyolar tarixida Muso Kalimulloh bilan birga sayohatidan boshqa holatlar e'tirofi ko'zga tashlanmaydi. "Qissas-ul anbiyo"larda Xizrning Masih alayhissalom bilan muloqoti yoki biror sarguzashti

uchramaydi. Bu o'rinda Xizr va Masihning yonma-yon tasviri tiriklik, jonbaxshlik xususiyatlari bilan badiiy mushtaraklik kasb etadi. Agar masala nubuvvat tarixi nuqtayi nazaridan olinganda edi, radif "Xizr-u Masih" emas, balki "Xizr-u Muso" tarzida bo'lardi. Tiriklik Yaratuvchi irodasi bilan Xizrga ham, Masihga ham xos. Xizrning tirikligi obi hayvon vositasida bo'lsa, Masihniki bevositadir. Ayni fikrlar va timsollar ikkinchi g'azalda ham keltirilib, o'zaro yaqin bir talqinni yuzaga chiqargan. Unga binoan, Xizr va Masih qarshisida ko'kat va suv turganidek, sening xating-u la'ling qoshida Xizr va Masih shay, degan xulosa mavjud.

*Yo'q daming, balkim nasimi gulshaning aylar sahi.
Bo'lsalar muhlik marazdin notavon Xizru Masih.*

* * *

*Chun Masihoso labingdin Xizr umri kasb o'lur.
Bo'lsalar andin, ajab yo'q, munfail Xizru Masih.*

Keyingi baytlarda esa oldingilardek hamohanglik ko'zga tashlanmagan bo'lsa-da, ichki bir talqinlar ko'rinadi. Mumtoz she'riyatda "yo'q og'iz" yoki "ko'rinmas bel" kabi tasvirlar bor. Bunday talqinlar ilohiy sirlar nazokatini anglatadi. Ushbu misradagi "yo'q dam", ya'ni sezilmas nafas ham shunday talqindir. Endi shu yerga kelib lab timsoli dam, yel bilan vazifa almashgan. Demak, baytda "sening yo'q daming, gulshaning nasimi Xizr-u Masihni (tirik siymolarni) halok aylaydi", - tarzida ma'no ifodalangan.

Ikkinchi g'azalda esa jonbaxsh labing (Masihoso lab) kasbi boqiy umr (Xizr umri) tuhfa etishdir. Bundan Xizr-u Masih xijolatda qolsalar ajab emasdir. Ko'rinadiki, birinchi baytda ma'shuq nafasi halok etuvchi bo'lsa, keyingi baytda tiriklik in'om etuvchi. Baytlararo ichki bog'liqlik "abadiy tirikni o'ldirish, mangu o'likni tiriltirish", ya'ni nafas o'ldiruvchi, lab tiriltiruvchi sifatida talqin etilgan. Keyingi baytlarning o'zaro bog'lanishi ham shu nuqtada amalga oshadi. Shu yerga kelib yana la'l tilga olingan. Umuman, g'azalda la'l – lab, lab ikki baytda qo'llanmagan, ikki baytda murojaat etilmagan. Oshiq avvalo xatga, keyin la'lga oshuftadir. Ammo faqat la'lgina hayot inomchisidir. Shu ikkovi oshiqqa jon bo'lgan. Xizr-u Masih bu baytda undalma bo'lib kelmoqda.

*Xattidin la'lig'a yettim, la'lidin toptim hayot,
Ul ikav bo'ldi manga, ey xasta jon, Xizr-u Masih.*

* * *

Lablaringdur Masih-u Xizrg'a nutqu hayot,

Kim emishlar ishlariga mustaqil Xizr-u Masih.

Ikkinchi g'azal baytida ham lab va la'l timsollari ajoyib tarzda almashib qo'llangan. Ya'ni, la'l –lab, la'l – lab, lab – lab shaklida bu timsol ishlatilgan va maqtagacha davom etgan. Ushbu baytda ham lab sifatida qo'llanib, ma'lum ma'noda tasvir va fikr to'lqini kul'minatsionlashib borgan. Ma'shuq labidan Masih va Xizr-ga hayot nutqi yog'iladi. Kimki Xizr va Masih bu ishlarini (tirikligi va tiriltirishi) o'zlari qilgan desalar yanglishadilar. Oldingi baytda Xizr-u Masihlik oshiq jonga qaratilgan bo'lsa, endi bu sifatlar talqini mahbub mo'jizalari ekanligi ta'kid etilgan. Birinchi g'azalda to'qqiz marotaba "Xizr-u Masih" va bir marta "Masih-u Xizr", ikkinchi g'azalda "Xizru Masih" to'qqiz bora, "Masih-u Xizr" va "Masihoso", "Xizr" bir martadan qo'llangan. G'azal baytlarining ma'no-man-tig'iga ko'ra, har bir o'rinda turli ma'no vazifalarini bajarib, asar jozibadorligini misradan misraga oshirib borishga yo'naltirilgan.

*Soliki foni tavajjuh din taraddud aylamas,
Yetsalar mahviy shuhud bo'lg'ay zamon Xizr-u Masih.*

* * *

*Sabzai xat ko'rguzub, jonbaxsh labdin so'z degach,
Bo'ldilar ul hayrat ichra muzmahil Xizru Masih.*

Navbatdagi baytga kelib, orifona fikr yuzaga chiqqanligini "solik", "foni", "tavajjuh", "mahviy", "shuhud" tushunchalari izohlaydi. Bunda solik tariqat yo'lini tutgan, Haqqa yuzlangan va fano dayridagi ilohsevar qalb timsoli sanaladi. Ma'shuqa namoyon bo'lgan on Xizr-u Masih fanoga yuz tutgan solikdek tavajjuhga taraddud eta olmaydi. Bunda o'zga bir ma'noda "mahviy shuhud"-ligini tajalli-yga ishora deyish mumkin. Ma'lumki, tajalli nubuvvat tarixida Muso Kalimulloh qissalarida qayd etiladi, xolos.

Chunonchi "Qisas-ar Rabg'uziy"ning "Musoning diydor tilagani qissasi"da tajalli yuqori maqomda aytilgan. Unda tajallining toqqa tushgani va uning erib ketganligi hamda bu holatni ko'rgan Musoning hushsiz yiqilgani voqeasi bayon etilgan. Bu ma'lum ma'noda bayt mazmuniga hamohangdir. Ikkinchi g'azal baytiga nazar tashlansa, unda yori aziz yashillik namoyon etib, jon beruvchi labdan so'z aytsa Xizr-u Masih hayrat ichra qolib mahv bo'ladi – degan ma'noni uqish mumkin. Bu satrlardagi "so'z" tushunchasi oldingi "mahviy shuhud" singari yana bir mazmunga ko'ra tajalliga nisbatan anglansa, hayrat baytlararo bog'liqlikni ta'minlaydi. G'azallarning maqta' qismlarida tasvir jozibadorliklari yanada oshirilgan. Bu baytda ko'p ma'noli "dayr piri", "mug'bacha"ga

murojaat etilgan. Dayr – dunyo, olam va olamlar, mayxona nazarda tutiladi. Dayr piri shu o‘rinlar rahnamosi. Mug‘bacha asl ma’noda mayxonada may tashuvchi bo‘lib, majozan ishq mayi va imon ma‘rifatini tarqatuvchilar ramzini ifodalaydi. Shundan obi hayvon ishq chashmasi, muhabbat mayiga qiyos etiladi. Shu jihatdan dayr piri yordam beradi, mug‘bacha may bilan tiriltiradi. Navoiy sen bu ikkovini Xizr-u Masih deb gumon qilishing mumkin. Bunda mug‘bachaning may bilan tiriltirishi Masih mo‘jizasiga, dayr piri imdodi Xizr madadiga taqqoslangan.

*Dayr piri qo‘ldabon, tirg‘uzdi maydan mug‘bacha,
Ey Navoiy, bu ikovni qil gumon Xizr-u Masih.*

* * *

*O‘ldi hajridin Navoiy, tushsalar bu hajr aro,
Tong yo‘q o‘lmoq bu sarodin muntaqil Xizr-u Masih.*

Ikkinchi maqta’ hajr mavzusi talqini bilan xotima topgan. Navoiy yor hajrida mahv bo‘ldi. Agar bu hijronga tushsalar, bu hajr saroyidan Xizru Masih ham o‘tsalar ajab emas. Hajr uyini dunyo deb bilsak, uni Xizr va Masih ham vaqtiki tark etadi. Bu “Barcha tirik jon o‘lim sharbatini totguvsidir”, - hadisiga ishora. Gap shundaki, mumtoz she‘riyatda ko‘p bora talqin etiladigan hajr va hijron mavzusi tushkun, umidsiz, absurd – bema’no bir holat emas. Uni tanganing bir tomoni, orombaxsh visolga tayyorgarlik fasli deb anglamoq lozim. Chunki Sharq shoirlari, xususan, Alisher Navoiydek daholar uchun hayot va yashash singari mohiyatdan ulug‘ ne‘matning o‘zi yo‘q edi. Bu yo‘lda Xizr va Masih yanglig‘ oshufta xat-u jonbaxsh la‘l zavqi qalb va ruhiyat, ong va shuurni band etishining o‘zi dalildir.

Xulosa

Xullas, hazrat Alisher Navoiy o‘z ijodi davomida doimo boqiy mavzu va timsollar talqiniga murojaat etib kelgan. Inson ruhiy kamoloti, fazl-u karami, ma’naviy bedorligi uchun qayg‘udosh bo‘lib kelgan. Alisher Navoiy she‘riyatida Xizr timsol she‘r badiiyati uchun ham, mazmuni uchun ham benihoya teran va ko‘lamdorlikka egadir. Xizr timsolining Alisher Navoiy ijodidagi badiiy ifodasi o‘zining barcha qirralari bilan namoyon bo‘lib keladi va bu ikkinchi bir tomondan shoir ijodi barakasini ham anglatadi.

Adabiyotlar

Комилов, Нажмиддин. 2005. *Хизр чашмаси*. Тошкент: Маънавият.

- Комилов, Нажмиддин. 2012. *Маънолар оламига сафар: Алишер Навоий ғазалларида шарҳлар*. Тошкент: Тамаддун.
- Мифологический словарь (Гл. ред. Е.М.Мелетинский). 1991. Москва: Энциклопедия.
- Навоий, Алишер. 1987. *Мукаммал асарлар тўплами. Биринчи том. Бадойиъ ул-бидоя*. Тошкент: Фан.
- Навоий, Алишер. 1987. *Мукаммал асарлар тўплами. Иккинчи том. Наводир ун-ниҳоя*. Тошкент: Фан.
- Нурмонов, Ф. 2007. *Хизр образи генезиси ва унинг ўзбек фольклоридаги талқини*. Фил. фан. ном. дисс. авт. Тошкент.
- Рабғузий, Носириддин Бурҳониддин. 1990. *Қисаси Рабғузий*. 1-китоб. Тошкент: Ёзувчи.
- Рабғузий, Носириддин Бурҳониддин. 1991. *Қисаси Рабғузий*. 2-китоб. Тошкент: Ёзувчи.
- Сирожиддинов, Ш. 2011. *Алишер Навоий: манбаларнинг қиёсий-типологик, текстологик таҳлили*. Тошкент: Академнашр.
- Ҳаққул, И. 2007. *Навоийга қайтиш*. Тошкент: Фан.

Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi

Usmon Kobilov¹

Abstract

This scientific article covers some aspects of the artistic interpretation of the image of Khizr, widely depicted in the poetry of Alisher Navai. It analyses the poetic tasks performed by the image of Khizr in the poet's lyrics, and the artistic scenes created in this way. In this case, attention is paid to the artistic details related to the interpretation of the image of Khizr. Khizr is one of the plots and images linking the world of Uzbek and East-tern literature in general with the ideological and artistic side. It is evident that the question of depicting this figure in Uzbek literature to the highest heights rose in the creativity of the thinker and creator Alisher Navai. The question of interpreting the image of Khizr described in the poet's lyrics determines the place of this symbol in classical literature. In this article the image of Khizr in the lyrics of Alisher Navai and the problems expressed through him are investigated from the standpoint of clas-

---

¹Usmon U. Kobilov – Doctor of Philological Sciences (Dsc), Samarkand State University.

E-pochta: usmonqobilov82@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7940-8823

For citation: Kobilov, U.U. 2022. "Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi". *Golden scripts* 3: 4–20.

sical poetics.

Key words: *classical poetry, Navai's creativity, artistic image and detail, mythic plot, interpretation, symbolism, symbol of Khizr, mysticism, analyses.*

References

- Komilov, Najmiddin. 2005. *Khizr spring*. Tashkent: Manaviyat.
- Komilov, Najmiddin. 2012. *Journey to the World of Meanings: Commentary on Alisher Navoi's Ghazals*. Tashkent: Tamaddun.
- Mifologichesky slovar' (Gl. ed. E.M. Meletinsky). 1991. Moscow: Encyclopedia.
- Navoi, Alisher. 1987. *The Complete Works. The first roof. Badoyi' ul-bidaya*. Tashkent: Fan.
- Navoi, Alisher. 1987. *The Complete Works. The second roof. Navodir un-nihoya*. Tashkent: Fan.
- Nurmonov, F. 2007. *The genesis of the image of Khizr and its interpretation in Uzbek folklore*. Candidate Thesis Abstract. Tashkent.
- Rabguzi, Nasiruddin Burkhaniddin. 1990. *The story of Rabguzi*. Book 1. Tashkent: Yozuvchi.
- Rabguzi, Nasiruddin Burkhaniddin. 1991. *The story of Rabguzi*. Book 2. Tashkent: Yozuvchi.
- Sirojiddinov, Sh. 2011. *Alisher Navoi: comparative-typological, textological analysis of sources*. Tashkent: Akademnashr.
- Haqqul, I. 2007. *Return to Navoi*. Tashkent: Fan.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 09. 2022-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62